

2019'2

ISSN 1648-7109

LIETUVOS
muziejai

Buvusio Markučių Šv. Barboros koplyčios fasado fragmentas.

Markučių Šv. Barboros koplyčios fasado ikonų istorijos vingiai

Rūta VIZBARAITĖ-ZABOROVSKIENĖ

Literatūrinis A. Puškino muziejus įgyvendino tęstinį investicijų projektą „Šv. Barboros koplyčios tvarkybos darbai“, kurio metu restauruotos koplyčios fasado ikonos.

Kairiajame Vilnios krante, Markučiuose, įsikūręs Markučių, arba Melnikovų-Puškinų dvaras, kuriam jau daugiau nei 150 metų. Aleksejus Melnikovas (1808–1879), inžinierius, generolas, geležinkelių tiesimo specialistas, 1867 m. nupirko žemę iš gydytojo Ignatijaus Godlevskio ir pradėjo statyti naują namą bei ūkinius pastatus. 1875 m. Aleksejus Melnikovas šį dvarą kaip kraitį padovanojo savo dukrai Varvarai Melnikovai (1855–1935), jai tekant už Vasilijaus Moškovo.

Santuoka truko tik dvejus metus. 1883 m. Varvara Melnikova Vilniuje susituokė su jaunesniuoju poeto Aleksandro Puškino sūnumi Grigorijumi Puškinu. Sutuoکتiniai dažnai viešėdavo Markučių dvare, o galutinai jame įsikūrė 1899 m.

Varvaros ir Grigorijaus Puškinų pastan-

gomis 1906 m. pastatyta Markučių Šv. Barboros koplyčia. 1940 m., praėjus 5 metams po dvaro šeimininkės Varvaros Puškinos mirties, Markučių dvare įsteigtas Literatūrinis A. Puškino muziejus.

Ikonų paslaptis

Tęstinis investicijų projektas „Šv. Barboros koplyčios tvarkybos darbai“, finansuojamas Kultūros ministerijos ir Vilniaus miesto savivaldybės lėšomis, pradėtas įgyvendinti 2014 m. Atlikti koplyčios pastato (fasado, stogo) ir baliustrados tvarkybos darbai, restauruotos minėtos koplyčios fasado ikonos, tapytos ant cinko skardos aliejiniais dažais. Šių ikonų atsiradimo ir išlikimo istorija apipinta mįslėmis.

Architektas Aurimas Širvys, rengdamas koplyčios tvarkybos darbų projektą, atkreipė dėmesį į ikonografinėje medžiagoje matomas ikonas „kokošnikuose“ – fasado nišose. Manyta, kad šios freskos galėjo būti tapytos. 1983 m. architektės Arimetos Vojevodskaitės atliktų Markučių parko ir esamų pastatų istorinių tyrimų ataskaitoje buvo minimos restauruotinos koplyčios fasado freskos. Atlikus polichromijos tyrimą, atidengus dažų sluoksnius, tapybos fragmentų nerasta. Toliau derinant įgyvendinamo projekto detales muziejaus darbuotojai informavo, kad muziejaus patalpose saugomos tapytos ant skardos ikonos, kurių matmenys visiškai atitiko koplyčios fasado nišas, todėl darytina prielaida, kad A. Vojevodskaitės ataskaitoje minimos būtent šios, tuo metu jau nuimtos ikonos, kurios buvo klaidingai palaikytos freskomis. Neliko abejonių, kad tai – autentiškos Markučių Šv. Barbaros koplyčios fasado ikonos.

Ikonose – šeimos globėjai

Ikona „Dievo Motina su Kūdikiu“.

Muziejaus darbuotojai, pasidomėję Melnikovų ir Puškinų giminių istorija, padarė išvadą, kad ikonose vaizduojami Melnikovų-Puškinų šeimos narių šventieji globėjai: Šv. Barbora, Markučių dvaro šeimininkės Varvaros Puškinos ir jos motinos Varvaros Lochtinės-Melnikovos

dangiškoji globėja; Šv. Grigalius Nazianzietis, Markučių dvaro šeimininkės vyro Grigorijaus Puškino dangiškasis globėjas; Šv. Aleksijus Romietis, Dievo žmogus, Varvaros Puškinos tėvo Aleksejaus Melnikovo dangiškasis globėjas; Šv. apaštalas Paulius, Varvaros Puškinos brolio ir dėdės Pavelų Melnikovų bendravardis dangiškasis globėjas; Šv. apaštalas Petras, Varvaros Puškinos senelio Piot-ro Melnikovo dangiškasis globėjas; Šv. Marija Magdalieta, Varvaros Puškinos sesers Marijos Melnikovos-Filosofovos dangiškoji globėja, pavaizduota centrinėje ir didžiausioje ikonoje „Dievo Motina su Kūdikiu“.

Deja, išliko tik septynios iš devynių ikonų. Manoma, kad dviejose neišlikusiose ikonose galėjo būti pavaizduoti Šv. Mikalojus, Varvaros Puškinos brolio Nikolajaus Melnikovo dangiškasis globėjas, ir Šv. Natalija, Varvaros Puškinos sesers Natalijos Melnikovos-Volockajos dangiškoji globėja.

Ikonų autoriaus mįslė

Remiantis pirmuoju Šv. Barbaros koplyčios eskizu, koplyčios projektavimo darbai prasidėjo 1903 m., o užbaigti 1906 m. Panašiu laikotarpiu galėjo būti nutapytos visos koplyčios fasado ikonos. Jų autorius nėra žinomas, tačiau, pasak ikonų restauravusių UAB „Opus Optimum“ restauratorių, galima daryti prielaidą, jog tai buvo žymus XIX a. pab.–XX a. pr. Vilniaus ikonų tapytojas Georgijus Molokinas (?–1905), nutapęs Lukiškių Šv. Mikalojaus, Šnipiškių Šv. arkangelo Mykolo, Žvėryno Dievo Motinos Ženklo iš Dangaus cerkvės ir Šv. Sergijaus Radonežiečio koplyčios Šv. Mikalojaus sobore atvaizdus. G. Molokinas turėjo ir ikonų ant skardos tapymo patirties. Yra žinoma, kad jis artimai bendradarbiavo su Markučių Šv. Barbaros koplyčios architektu Michailu Prozorovu

(1860–1914). Architektas Vilniuje pastatė daug pastatų, iš kurių žymiausi – Mokslų akademijos (tuo metu Rusijos valstybinio banko) pastatas, karaimų kenesa Žvėryne, Pirklių klubo pastatas dabartiniame Gedimino prospekte, Žvėryno Dievo Motinos Ženklo iš Dangaus cerkvė. Pastaroji cerkvė sieja G. Molokiną ir M. Prozorovą: architektas statė pastatą, o dailininkas cerkvėje tapė šventųjų atvaizdus.

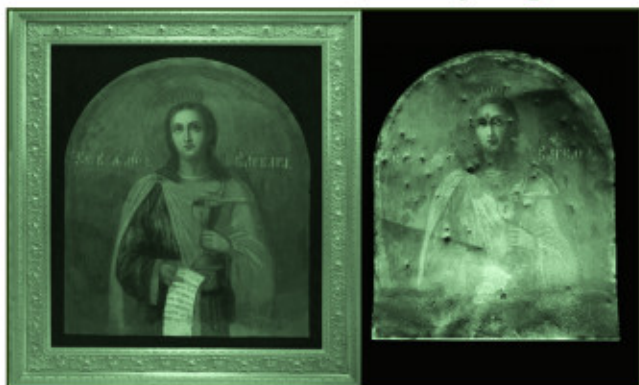
Restauratoriams – sunki užduotis

Ikonas restauravusi profesionali UAB „Opus Optimum“ restauratorių komanda pirmiausiai atliko išsamius cheminius ir fizikinius tyrimus. Aukščiausios kategorijos restauravimo technologė-chemikė Jurga Bagdzevičienė, tyrinėdama ikonų tapybos techniką, siekė nustatyti pigmentų sudėtį, nes tai leistų bent apytiksliai apibūdinti kūrinių sukūrimo laikmetį. Šią užduotį labiausiai apsunkino tai, kad ikonos nupalytos ant cinko lakštų.

Visos ikonos buvo stipriai paveiktos korozijos – jos dariniai persismelkė per visus tapybinius sluoksnius. Restauravimo technologo fiziko Rapolo Vedricko fizikinių tyrimų metu darytos fotonuotraukos atskleidė didelę tapybos pagrindo deformaciją. Daugelyje vietų pagrindas deformuotas nedideliais apvalios formos pažeidimais, kurie atsirado dėl stiprių koncentruotų smūgių.

Ne mažesni išbandymai laukė ir res-

Ikona „Šv. Marija Magdalietė“.

tauratorių. Ikonų būklė, nors jos buvo kruopščiai saugotos muziejaus patalpose, buvo kritinė: ikonos buvo sulankstytos, deformuotos kulų ir pažeistos korozijos.

Ikona „Šv. Grigalius Nazianzietis“.

Aukščiausios kategorijos tapybos restauratorius Linas Lukoševičius prisimena, kad didžiausias iššūkis buvo nuo kiekvienos ikonos pašalinti purvo ir nešvarumų klodus. Atrodė, kad dažų sluoksnis tiesiog trupa po kiekvieno prisilietimo. Ikonos, ilgą laiką buvusios koplyčios fasado puošmenomis, buvo veikiamos saulės, kritulių ir šalčio, kai kurių kūrinių nugarinėje pusėje buvo rastos vabzdžių kolonijų liekanos. Mėnesiai ilgo ir kruopštaus darbo atstatant pagrindo deformacijas, milimetras po milimetro tvirtinant dažų sluoksnius, šalinant purvą ir korozijos liekanas, galiausiai leido atskleisti tikrąjį ikonų koloritą ir grožį.

Laikantis restauratorių rekomendacijų ikonas nutarta eksponuoti uždaruose kasetiniuose rėmuose, tad koplyčios fasadą papuoš restauruotų ikonų kopijos. Po eksponavimo Bažnytinio paveldo muziejuje restauruotos ikonos grįš į Literatūrinį A. Puškino muziejų.

Muziejus tikisi tolimesnio finansavimo, kuris būtų skirtas koplyčios vidaus tvarkybos darbams. Jau dabar dauguma muziejaus lankytojų teiraujasi, kada jie, įėję į koplyčią, galės pajusti tikrą to laikmečio dvasią. ■

Ikonos prieš ir po restauravimo. LPM archyvo nuotr.